

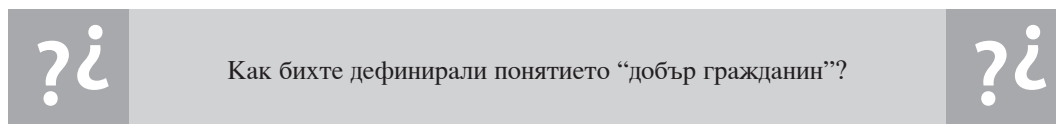
Съвременните подходи към образованието за европейско гражданство.

Кой какво прави днес?

След като разгледахме различните начини на тълкуване на европейското гражданство и как в течение на годините са се развивали различните концепции, сега ще се спрем на това, как преподаваме и какво трябва да е образованието за култивиране на европейско гражданство. Както и в досегашните глави, първо ще се спрем на опита от миналото и на сегашните подходи, а след това ще изложим и предложенията ни за постигане на добри резултати.

Образование за европейско гражданство – няколко предупреждения!

Както и при всички дискусии за гражданството и европейското гражданство в академичните кръгове или в практиката, дебатът за “образованието за гражданство” е повлияно от политически интереси, противоречиви концепции за “добрия гражданин” и противоположни идеи за това как най-добре се обучават хората. Както твърди професор Богдан Суходолски от Академията на науките на Полша, който е оцелял от Холокоста бивш концлагерист: “Видях образовани доктори да правят смъртоносни инжекции на деца, видях образовани адвокати, които издаваха команди, живях в бараки, построени от образовани архитекти и видях образовани студенти да управляват лагер на смъртта” (цит. по Lauritzen, 2001). Добрите и справедливите в този свят не са единствените, които използват образованието за граждани. Фашистите също имат концепция за онова, което е “добрият гражданин” и как той да бъде обучен.

Както вече видяхте в това помагало, понятията “гражданство” и “европейско гражданство” са подложени на критика и понякога са обект на противоречия. Не съществува консенсус за това, какво би трябвало да е значението на тези понятия. Така, не стига че нещата бездруго са достатъчно сложни за младежките дейци с интереси в тази област, но и самата концепция за гражданството е също така неясна.

В повечето книги дискусии по тази тема са до голяма степен “нормативни”, което означава, че те се спират на въпроса какво “образованието за гражданство” би следвало да бъде, а не на съществуващото положение, както и на въпроса за съдържанието му *в този момент*. Освен това, дебатът относно “образованието за гражданство” в повечето случаи е доминирано от теоретични и практики от формалното и институционалното обучение в рамките на училищата. Техният стремеж до голяма степен е насочен на първо място към това, как да “преподават” предмета “национално гражданство”.

Единствено в някои редки случаи става дума за европейското гражданство (или за да бъдем по-точни, европейското измерение на образованието за (национално) гражданство). Хората сравнително рядко се спират на въпроса, че неформалните образователни рамки (като дейностите на младежките организации и образователните програми, организирани от младежките активисти), както и неформалните образователни ситуации (младежкият опит от всекидневния живот чрез музиката, групите на съмишлениците, културата и потреблението) също представляват “полета на гражданството” (DECS/CIT (98)38 rev)³, където младите хора практикуват гражданството и се научават как да го правят.

³ Този термин (sites of citizenship) бе създаден в рамките на проекта на Съвета на Европа “Образование за демократично гражданство”. Полетата на гражданството се дефинират като “...нови или иновационни форми на управление на демократичния живот. Полетата на гражданството представляват всяка инициатива (център, институция, общност, квартал, град, регион и т.н.), където се правят опити да се дадат дефиниции и да се осъществяват принципите на модерното демократично гражданство. Полетата са практика или сбор от практики, които илюстрират модерното значение на гражданството и структурите, които го подкрепят.”

Кога за пръв път бяхте насърчени да мислите за термините и концепциите за гражданство и европейско гражданство?

В тази част от нашето помагало ще направим опит да опишем някои от образователните концепции и практики, използвани по въпросите на гражданството. В качеството на изходна точка приемаме двете концепции за гражданско образование, които най-често се използват в програмите, насочени към образованието за гражданство в Европа. Като втора стъпка ще се опитаме да обобщим общоприетите цели на това образование, като подложим на критически анализ концепциите и практиката на гражданството, които съответната литература ни предлага. На трето място ще разгледаме цялостно темата за Европа от гледна точка на обучението за гражданство и ще разсъждаваме за европейското измерение на образователните програми за гражданство. И тук критичният подход ще ни помогне да разберем по-добре съществуващите практики във връзка с европейското измерение на образованието. И накрая, ще се опитаме да открием “нашия образователен подход” по въпросите на европейското гражданство, който ще съдържа някои общи разсъждения, основаващи се на интегралното, динамично и комплексно естество на европейското гражданство, което излагаме в настоящото помагало) и компетенциите, които считаме за ключови елементи на образованието за европейското гражданство днес.

Образованието за гражданство – общи движещи сили и цели

Според литературата, която проучихме, съществуват две основни идейни школи по въпроса за “образованието по гражданство”. Те са вдъхновени от двете исторически доминиращи концепции за националното гражданство в демократичните общества. Първата идейна школа е известна като “общностна” (комунитарна) или “гражданско-републиканска”, а втората е известна като “индивидуалистична”. И двете идейни школи са се развили от по-широкото философско движение, известно като “либерализъм”.

Всяка от тези школи създаде своя концепция за националното гражданство, чрез която се определя значението на понятието “добър гражданин”. На тази основа двете школи определят как тези “добри граждани” следва да бъдат образовани. Както ще посочим по-надолу, те се различават доста радикално по схващането си за гражданство, разбирането за “добрия гражданин” и относно целите и съдържанието на “образованието по гражданство”.

Общностното или гражданско-републиканското разбиране за образованието по гражданство

Привържениците на тези течения вярват, че гражданството се свежда до следната формулировка: “Членство в общност със съответния юридически статут, предоставящ формално дефинирани права и задължения от типа на равенство пред закона, право на гласуване, плащането на данъци или допринасяне по друг начин за социално-икономическото благосъстояние на общността. Тук основният въпрос е доколко тези права и задължения са гарантирани от закона и властите, и доколко гражданите ги ползват” (Gilbert, 1996). Членството в общността е най-важната характеристика на този подход към гражданството. Членовете на общността следва да имат някои общи ценности, интереси и задължения, за да могат да я формират. От тази гледна точка гражданството е разглеждано повече като статут: това е действие, което би следвало да се практикува. Без да се упражнява вашето гражданство, не е възможно да бъдете гражданин. Идентичността на човека в качеството му на член на общността се поддържа именно чрез осъществяване задачите на гражданството.

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

**Историята на
Европа и на
гражданството**

**Съвременни
подходи по
гражданството**

**Бъдещи
тенденции**

**Нашата
концептуална
рамка**

**Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство**

**Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство**

**Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти**

Този подход към гражданството изисква образованието за гражданство да позволява на хората и да ги подкрепя при упражняване на своето гражданство чрез предоставяне на информация, умения и ресурси, за да могат те да използват възможностите, които им се представят. Същевременно, образованието трябва също така да насърчава упражняването на задълженията на гражданина, както и неговата лоялност и подчинение на споделените ценности на общността. Следователно, от тази гледна точка образованието за гражданство трябва “да допринася за това, гражданите да играят своята роля за упражняването на гражданството” (Gilbert, 1996).

Според Дерек Хийтър (Derek Heater, 1990) образованието за гражданство трябва да подпомага гражданите да разбират своята роля, която според него включва упражняване на статут, лоялност, задължения и права “не толкова във връзка с друго човешко същество, а свързани с абстрактна концепция – т.е. с държавата” (с.2). За Хийтър гражданството се дефинира от две характеристики – “идентичност и добродетелност”. Те трябва да съставят сърцевината на проекта за образование за гражданство. Идентичността трябва да се основава на много различни връзки на принадлежност като етнос или пол, но гражданството е идентичността на идентичностите и “подпомага да се овладеят разединителните импулси, предизвикани от другите идентичности” (Пак там, с.184). Според Хийтър, благодетели като уважението към процедурните правила и чувството за отговорност и лоялност към общността имат ключово значение.

Според тази гледна точка, гражданското обучение трябва да има следните цели:

- Да запознава индивидите с ценностите на общността, към която принадлежат и на която дължат своите права като граждани (днес тази общност обикновено е нацията-държава и, следователно, ценностите на общността биха могли да бъдат наречени “национални ценности”).
- Да развива чувство на обща отговорност на гражданите в името на благополучието и постоянното развитие на общността.
- Да запознава индивидите с техните роли и задължения, както и с правата им в рамките на правилата на тяхното гражданство.
- Да запознава индивидите и групите с инструментите и възможностите (умения, интелектуални ресурси) за активно осъществяване на гражданските им задължения към останалите членове на обществото.
- Да развива чувство на лоялност и подчинение на индивидите спрямо общността, която им предоставя гражданство.

Доколко сте съгласни с тези цели?

Индивидуалистичното разбиране за гражданското образование

Индивидуалистите смятат, че гражданството е статут, който предоставя права на индивидите и суверенитет над собствения им живот. Следователно функцията на политическата сфера е да се предостави възможност на гражданите да упражняват своите права и да ги защитават в този процес. Гражданите би следвало да бъдат оставени да следват каквито колективни и индивидуални интереси смятат за подходящи за себе си, като се предприемат политически мерки за гарантирането на това. Тези политически мерки обаче са до голяма степен утилитарни.

тарни по своето естество. Следователно, гражданите имат правото на политическо участие, но на тях се предоставя избора как и кога те ще се включват в рамките на политическите дейности, предприемани за улесняване на тяхното участие. (От типа на социалните грижи или специалния достъп на хора в неравностойно положение). Също така право на гражданина е да предпочете да не бъде активен в политическо отношение.

Тази идея за гражданство има едно голямо предимство, а то е, че не предлага една единствена дефиниция на “добрия живот”. В този аспект гарант на индивидуалните свободи е политическата система, а хората са ограничени в следването на своите индивидуални или колективни интереси единствено чрез задължението да спазват автономността на другите и съществуващите институционални правила, насочени към гарантиране на тази свобода (Oldfield, 1990 in Gilbert, in Demaine and Entwistle, 1996).

Това виждане на гражданството означава, че образованието за гражданство трябва да бъде фокусирано върху правилата и процедурите, създадени за политическа и друга форма на участие, така че хората да знаят как именно да се включват в тези процеси. Развитието на гражданските умения от типа на уменията да се решават конфликти без да се нарушават правата на другите, да се изразява възражение срещу определен тип дейност, осъществявана от правителството, да се защитават права и индивидуална автономия, са от особено важно значение за индивидуалистичните подходи по проблемите на образованието.

Същевременно подобни подходи не се ръководят от грижи за “същностните права или общите ценности” (Gilbert, in Demaine and Entwistle, 1996) или за насърчаване на хората да изработват алтернативни решения или предложения по адрес на онези, на които се противопоставят. Гражданите трябва да се образуват с оглед тяхното евентуално участие в обществения живот, без обаче да накърняват свободите на другите.

С други думи, гражданското обучение, според тази школа, би имало следните цели:

- Да предоставя на индивидите познания и умения, които би им позволило по-цялостно да упражняват правата си, без при това да накърняват автономията на други индивиди.
- Да предоставя на индивидите умения за изразяване на възражение към дейностите и политическите процеси, които те считат, че не отговарят на техния интерес или на интересите на обществото като цяло.
- Да се засилва нужната увереност и компетентност на индивидите, необходими за участието им в политическата сфера в рамките на ограниченията, наложени от съществуващите правила за участие в политическия живот.
- Да предоставя на индивидите средствата, необходими им за защита на техните права като граждани.

Съгласни ли сте с тези цели?

Проблеми и дилеми

Тези разминаващи се цели означават, че подходите по проблемите на развитието на програмите за гражданското обучение също така ще са различни и че това ще доведе до различни придобивки за гражданите. По отношение на съдържанието, хуманитарните подходи по

**Историята на
Европа и на
гражданството**

**Съвременни
подходи по
гражданството**

**Бъдещи
тенденции**

**Нашата
концептуална
рамка**

**Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство**

**Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство**

**Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти**

гражданско обучение се различават от индивидуалистичните, тъй като те излагат ценностите, които би трябвало да обединяват общността. Индивидуалистичните подходи не правят това. Следователно хуманитарното гражданско образование може да бъде обвинено, че се занимава с морализаторство и патернализъм. Освен това, то носи пасивите и от факта че сегашното общество е раздвоено между все по-различаващи се ценностни системи, които съжителстват в рамките на една общност – хората вярват в различни неща и днес те изразяват това напълно открито.

Проблемът е в това, че общностният подход в гражданското образование предлага един доминиращ комплект от ценности, към който общността като цяло би следвало да се придържа, при положение че хората все повече осъзнават разнообразието в рамките на обществото като цяло, както и в отношенията между индивидите и дори в съзнанието на отделния човек. Следователно общностното гражданско образование е изправено пред проблема как да дефинира критериите за членство в общността, като същевременно си дава сметка за съществуващия потенциал за отчуждение на индивидите.

Индивидуалистичните подходи също са изправени пред редица проблеми. Тяхната слабост е, че не успяват в достатъчна степен да генерират чувство за принадлежност/идентификация с гражданството, което предлагат. Причината за това е, че в рамките на тези подходи се избягват всякаква дискусия на ценностите и нормите. Освен това те могат да отблъснат хората заради специфичния си интерес към проблемите на процедурите и правилата. И въпреки че желаят да развиват капацитета за критично мислене и противопоставяне от страна на индивидите, техните проводници не стигат дотам да препоръчат на хората сами да предлагат алтернативни решения или действия.

Тези подходи имат някои общи проблеми. Първият е, че представляват разновидности на т. нар. “протекционистки модели” (Hogan, in Kennedy et al, 1997). И двата подхода целят да предоставят на гражданите възможности за участие и дори за критично отношение. Същевременно препоръчваният тип гражданско образование е повлиян от действителните възможности гражданите да вземат участие в социалния процес. В повечето съвременни демокрации възможностите за пряк достъп до процедурите за вземане на решение – сърцевината на политическото участие – се осъществява редовно, макар и рядко, под формата на избори.

В двата подхода по гражданско образование индивидите трябва да бъдат обучени как да използват правото и задължението да “участват”. Това би могло да се приравни към обучението за участие в избори и гласуване. Гражданите обаче може и да не бъдат насърчавани да придобиват умения за това, как да артикулират своите интереси спрямо онези, които вземат политическите решения и да предлагат алтернативи за проблемите, които ги засягат. В нашите съвременни системи на плуралистична демокрация участието се счита за позитивен факт, доколкото не подкопава основите на обществото и политическата система. С други думи, в рамките и на двата подхода революционната дейност не се счита за акт на гражданска активност.

На второ място, и двата подхода са доста отдалечени от днешните реалности, в частност от реалността, в която живеят младите. В случая на общностните подходи се предлагат методи, които граничат с ексклузивност и не могат да отразят разнообразието на съвременното общество и живот. Индивидуалистичните подходи пък не предлагат никакви ценности с изключение на автономността на индивида и, следователно, не предоставят онези средства, които биха помогнали на младите хора да изразят своите предпочитания по позитивен и социалноконструктивен начин. Оттук и образованието в рамките на двата подхода до голяма степен е фокусирано върху култивиране на умения за договаряне участието на индивидите в публичната сфера и формалната политика.

Тези образователни подходи не отделят достатъчно внимание на другите потенциални форми на идентификация на младите и на тяхното желание за културен изказ. Следователно те срещат трудности при отчитането на по-алтернативните форми на политическо участие на младите хора (политика акцентираща върху културната принадлежност и идентичността, защита на околната среда, антирасизъм, движения за младежка музика и алтернативен начин на живот). В резултат на това те срещат затруднения в осмислянето, подготовката и ангажирането на гражданския потенциал на тези форми на социално участие. Привържениците и на двата подхода срещат трудности при определяне начина, по който индивидите могат да бъдат мотивирани да осъществяват задълженията и да упражняват правата на гражданството. В случая с общностния подход образованието се сблъсква с предизвикателството при развиване на мотивацията на индивидите за осъществяване на техните граждански задължения. В случая с индивидуалистичния подход образованието се изправя пред предизвикателството как да бъдат мотивирани индивидите да не ограничават автономността или свободата на другите при упражняването на собствените им права като граждани.

По ирония на съдбата и двете основни школи привеждат аргументите, използвани от другите при формулирането на отговори на проблемите и въпросите за мотивацията. Общностната школа акцентира върху интересите на индивида. За индивидите изгодата от упражняването на техните граждански задължения са по-големи, отколкото тяхното игнориране. Индивидуалистите внушават, че именно вярността към общите ценности и общностната солидарност е причината индивидите да не ограничават правата на другите при упражняване на собствените си права. Ако приемем, че има проблем с мотивацията дори при националното гражданство, с което повечето хора се идентифицират по-лесно, отколкото с абстрактното схващане за европейско или транснационално гражданство, това би означавало, че със сигурност ще се изправим пред мотивационен проблем, когато третираме европейското гражданство.

Как можете да мотивирате младите хора да упражняват европейско гражданство?

Следващата таблица сравнява предимствата и недостатъците на двата подхода, изложени по обобщен начин:

Фигура 12. Таблица за индивидуалистичния и общностния подходи по гражданско образование

	Предимства	Недостатъци
Индивидуалистичен	Членството в общността е по-скоро формално, отколкото основаващо се на споделени ценности. Затова е по-малко вероятно индивидът да бъде изключен от нея. Гражданството е статут, предоставящ права, без задължения за извършването на определени дейности, като условие за гражданска принадлежност. Този подход се справя с многообразието. Позволява критично мислене и опозиционност.	Поради факта, че не се основава на ценности, този подход не генерира достатъчно чувство на идентичност. Може да отчужди хората, акцентирайки върху процедури и правила. Не дава алтернативни идеи. Представява защитен модел. Далеч е от действителността на младите. Има проблем с мотивацията. Възникват проблеми с индивидуалистичните интереси.

Историята на Европа и на гражданството

Съвременни подходи по гражданството

Бъдещи тенденции

Нашата концептуална рамка

Съвременните подходи към образованието за европейско гражданство

Нашият образователен подход към европейското гражданство

Сценарии за гражданство – примерни проекти

Общностен	Предоставя ценности, с които човек може да се идентифицира. Развива чувство на отговорност и дълг към общността.	Налага определен комплекс от ценности, които да обвързват общността и по този начин създава проблеми, свързани с патернализма, морализма и изолационализма. Не е ясно как да се дефинират критериите за присъединяване към общността. Изисква подчинение и лоялност. Представява защитен модел. Далеч е от действителността, в която живеят младите. Има проблем с мотивацията.
-----------	---	--

С кои елементи от тези подходи се идентифицирате най-много?

Дебатът за съдържанието на гражданското обучение би следвало да бъде много оживен. Двата подхода са изправени пред обща дилема, когато се опитват да решат въпроса как най-добре да се образоват гражданите. По-конкретно следва да се запитае би ли следвало гражданското обучение да бъде самостоятелен предмет или да бъде включено в други предмети в рамките на трансверсален образователен подход? По-голямата част от специализираната литература по гражданско образование разглежда въпроса как то може да бъде преподавано в рамките на съществуващите програми в редовните училища, като обръщат голямо внимание на преподаването по история (национална, европейска и световна), езиците (матерен и чуждестранен, модерен и класически), културните изследвания, регионални и географски проучвания. Същевременно, авторите отделят голямо внимание и на ролята и значението на социалните и политическите изследвания и дори на естествените науки в рамките на този вид образование.

Целта на този подход е развитието на граждански позиции и базисни умения за практикуването на гражданство да бъде включено в рамките на съществуващите учебни програми, но това да застраши качеството и стандартите на общото образование. Другият подход, при който гражданското образование е третирано като самостоятелен предмет и се дефинира по различен начин (“образование за човешки права”, “гражданско образование”, “образование ориентирано към ценностите”, “образование за гражданство” или “образование за демократично гражданство”, “индивидуално образование”, “социално образование”, както и “екологично образование”), разглежда гражданството като определен масив от знания и умения, за придобиването на които образователните институции могат да предложат редица учебни курсове. Тези курсове могат да бъдат както задължителни, така и свободноизбираеми.

Досега няма консенсус по въпроса кой от двата подхода е по-ефикасен в случаите, когато на младите трябва да бъдат предоставени знания, умения и мотивация за гражданско действие и участие в развитието на техните политически общности и общества. Макар този въпрос до голяма степен да е обсъждан в литературата за формалното образование, съществуват множество индикации, че дебатът засяга и неформалните преподаватели и образователни институции.

“Следва ли образованието за гражданство да е самостоятелен предмет или трябва да бъде включено в други образователни предмети?”

Европейското измерение на гражданското обучение

Когато говорим за европейското измерение на гражданското обучение би трябвало да си спомним, че езикът, който се използва в ученическата литература по този въпрос е много ясен. Въпреки че бихме желали да има “по-европейски” подход в образованието (което би могло да означава много неща – от акцент върху космополитната култура до разработване на тематиката за правата на човека), сега сме изправени пред реалност, в която прилагателното “европейски” обозначава само едно от неутвърдените направления в гражданското образование в рамките на повечето програми – измерение, което се счита за допълнително спрямо националното гражданство, ако изобщо бъде споменато.

Стремешът на преподавателите да включат европейско измерение на гражданското образование се дължи на факта, че живеем в “Европа” (която в по-голямата част от литературата се отъждествява с това да се живее в Европейския съюз). Признава се, че общността е широка концепция, включваща много повече от нацията-държава. Тук самите региони са дефинирани чрез наднационални граници и индивидите все повече си дават сметка, че решения, вземани на европейско и световно равнище имат пряко отражение върху тяхното всекидневие, независимо дали става въпрос за материалната сфера или с оглед на индивидуалната им способност да упражняват права като правото на свободно придвижване например.

Трудността при това разбиране е, че гражданите, принадлежащи към различни нации в Европа, също така живеят в света, и в значителна степен са под въздействието на световните събития и процеси (в частност на всички събития, свързани с глобализацията на пазарите и икономиките, както това бе отбелязано по-рано). Досега се оказва трудно да се твърди, че терминът “световно гражданство” означава нещо за повечето хора, въпреки усърдието на организации от типа на ЮНЕСКО и други агенции на ООН, които биха искали неговото разпространение. Следователно тезата за европейско гражданство до голяма степен игнорира глобалното измерение на гражданството и има тенденцията да бъде предимно центрирано върху Европа.

Разпространените в редица европейски институции дефиниции се отнасят до това, какво точно се разбира под “европейско гражданство” и образование за това гражданство. В Европейския съюз доскоро то беше дефинирано изключително чрез процедурни описания: статут, от който се ползват всички граждани на държавите-членки, предоставянето на някои допълнителни права на тези граждани – правото на придвижване в рамките на територията на ЕС, възможността да избират пряко членовете на Европейския парламент и т.н. От друга страна, в рамките на Съвета на Европа ценности, като правата на човека, плуралистичната демокрация, демократичната стабилност и сигурност и социалната кохезия, както и културното разнообразие в рамките на географска Европа, бяха и продължават да бъдат дефиниращи параметри на европейското гражданство.

Концептуалните и теоретични разлики между тези два подхода (обсъдени по-задълбочено в “Съвременни подходи по въпроса за европейското гражданство”), могат да се резюмират по следния начин: според Европейския съюз “европейското гражданство” е статут, автоматично предоставян на онези, които вече са граждани на държави-членки, и е съпроводено с даването на допълнителни права наред с онези, които вече са предоставени чрез националното гражданство. В дефиницията на Съвета на Европа този тип гражданство е отношение или поведение, което се развива у индивида чрез приемането на определени ценности (права на човека, демократична сигурност, социална кохезия и върховенство на закона⁴), както и тяхното въплъщаване в практиката, независимо от националността или гражданския статут. Според последната дефиниция, поне на теория, дори онези, които не са граждани на нито една държава, могат да бъдат европейски граждани. Разбира се, практиката е по-различна, тъй

⁴ По-подробно за ценностите и мисията на Съвета на Европа може да се информирате от нейната Интернет-страница: www.coe.int

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

като е невъзможно да бъде избегната маргинализацията на хората, които не принадлежат към определена държава и не ползват гражданските и политическите права, произтичащи от това взаимоотношение. Затова не е изненадващо, че тези два подхода имат различно отражение върху образователните програми.

Какъв е Вашият опит в образованието по
европейско гражданство?

Подходите на Европейския съюз и на Съвета на Европа по образованието за европейско гражданство

Европейското измерение на образованието за гражданство е изправено пред концептуални проблеми, свързани със съдържанието на националните програми. В Европейския съюз и в страните, които са в процес на присъединяване към него, това измерение до голяма степен е дефинирано от преподаването и получаването на знания и умения, които да позволяват гражданите на ЕС и на онези, които в бъдеще ще станат такива, да разбират институционалната рамка на ЕС, правата, които са предоставени чрез гражданството в Евросъюза (включително правото да се гласува при изборите за Европейски парламент и въпроса за правото на жителите на други държави в ЕС да участват в местните избори в дадена страна) както и на процедурното функциониране на институциите на ЕС⁵.

В други държави, в частност в редица държави-членки на Съвета на Европа, които досега не са считани за потенциални кандидати за присъединяване към ЕС, задачата е да бъдат намерени пресечните точки на интерес от страна на гражданите в рамките на по-широка Европа (wider Europe). В страните от бившия Съветски съюз и от Източна Европа, “европейското гражданство” е атрактивно, но илюзорно, тъй като е свързано със схващания за материално благосъстояние, свобода на предвижването и отсъствието на война или въоръжени конфликти. Всичко това се счита за даденост, гарантирана от сегашното благополучие на Европейския съюз.

Подходът на Съвета на Европа също така има и своите недостатъци, тъй като в редица държави-членки няма консенсус за историческите и културните връзки, които ги свързват с така наречените “европейски ценности”. Предимството в този подход е, че акцентът върху идентичността, основаваща се на ценности, които са схващани като интегрална част от европейското гражданство, насърчава индивидите и групите свободно да пропагандират тези ценности без да ги свързват задължително със статут, етнос, география или история. Съответно образователните програми могат да допринасят за усвояването на подобни ценности и следователно самите те могат да бъдат дефинирани като “европейски”.

На европейско равнище образователните програми както на ЕС, така и тези на Съвета на Европа (в частност в младежката сфера) отидоха по-далеч от изследването на лабиринта на “европейското гражданство” и допринесоха за развитието на практики, отразяващи ценностно ориентирани подходи. Както Евросъюзът, така и СЕ, разработиха младежки програми, насърчаващи ценностите на европейското гражданство, което се основава върху определен избор и практика. Програмите на ЕС, които насърчават европейското гражданство или използват гражданското образование като подход за работа с младите хора, допълват националните образователни (както формалните, така и неформалните) програми и са насочени към пропагандиране на такъв Европейски съюз, който е по-близо до своите граждани, и проявява загриженост за подобряване на живота на всички хора, населяващи територията

⁵ По-подробно за институциите на ЕС, техните мандати и ролята - <http://europa.eu.int>

му, независимо дали са негови граждани или не. Следователно в практиката на европейското гражданство, разработвана в рамките на подобни програми, въпросът за статута не е приоритетен. Постоянното разширяване на младежките и образователните програми на ЕС чрез включване на страните-кандидатки, както и на “трети страни” (освен държавите-членки и онези, които са в процес на присъединяване или са обхванати от различни програми) е още едно доказателство за добри намерения. Някои от най-важните програми в рамките на ЕС са “Сократ”, “Леонардо да Винчи”, “Еразъм” и Младежката програма (включваща и европейските програми за доброволци)⁶.

“Европейското гражданство би следвало да бъде конструирано като избор и като практика”

В Съвета на Европа програмите за образование за европейско гражданство, са използвани за развитието на нови и иновативни подходи и тактики, които могат евентуално да бъдат възприети и адаптирани към националните образователни и възпитателни институции, както и от онези, които осъществяват младежката политика. Европейското гражданство в неговата цитирана по-горе дефиниция е една от основните приоритетни области за работата на Съвета на Европа в младежкия сектор за периода 2003-2005 г. Този подход е резултат на тридесетгодишното развитие на младежкото участие на всички равнища на обществото и е мотивиран от необходимостта младежката политика на европейско равнище по-пълно да интегрира приоритетите на младежкото участие и активната гражданска роля. Пример в тази насока са редица проекти, разработвани в рамките на Съвета на Европа: Проектът “Образование за демократично гражданство”, Проектът за разработването на учебници по история, Програмата за участие и демократично гражданство на Дирекцията за младежта и спорта и Европейската програма за обучение на младите активисти в партньорство с Европейската комисия⁷.

Практически измерения на образованието за европейско гражданство

Макар прегледът на практиките на гражданското образование в рамките на националните програми на всички европейски държави е невъзможно да бъде извършен в рамките на тази публикация, общоевропейските програми са добър повод за размишление за онези, които се интересуват от развитието на неформалните образователни дейности за млади хора по проблемите на европейското гражданство или такива, които използват това гражданство като подход⁸.

В съдържателно отношение всички общоевропейски програми, споменати по-горе имат редица общи характеристики. Интересно е да се отбележи, че въпреки техните различни изходни точки и философии, Европейският съюз и Съветът на Европа са на едно мнение за редица ключови ценности и компетенции, за които образованието за европейско гражданство трябва да допринася. По-долу ще се опитаме да опишем основните характеристики на европейското гражданство, намерили място в програмите на двете институции.

Основните компетенции за тези две институции могат да бъдат описани в четири взаимосвързани измерения на практиките на гражданството (Veldhuis, 1997)⁹:

⁶ По-подробно за програмите на ЕС за насърчаване на европейското гражданство вж. www.europa.eu.int

⁷ Повече информация относно програмите на Съвета на Европа, насърчаващи европейско гражданство, ще намерите на следния адрес: www.coe.int/youth и www.coe.int

⁸ Повече информация за съдържанието на националните образователни системи и мястото на гражданското обучение в техните рамки ще намерите на следния сайт: <http://ibe.unesco.org/International/Databanks/Dossiers/mainfram.htm>. Той съдържа обща информация за образователните системи на всички страни-членки на ЮНЕСКО.

⁹ Тези четири измерения на гражданството бяха развити от Рууд Велдхюйс в “Образованието по демократично гражданство: Измерения на гражданството, основни компетенции, форми и международни дейности, Страсбург, Съвет на Европа, 1997, document DECS/CIT (97)23.

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

Политическо и правно измерение

Това измерение на образованието обхваща познанието, нагласите и компетенциите, необходими на индивидите при упражняване на техните права, както и при осъществяване на задълженията си в рамките на политическите и правни системи, които дефинират гражданството, независимо дали става въпрос за национално, международно (т. е. Съвета на Европа) или наднационално (т. е. Европейския съюз) гражданство. Това налага образованието за европейското гражданство да бъде насочено към предоставяне на информация за политическите и правните системи (напр. гражданските и политическите права, другите права на човека, гражданските задължения), формиране на умения за участие в тези системи и способности за конструктивна критика спрямо тях, стимулиране на положително отношение към демокрацията и нейното развитие чрез индивидуалните и колективни действия, както и на компетенции за активно участие в общественния живот, включително и в европейската публична сфера.

Социално измерение

Това измерение означава, че образованието за европейско гражданство трябва да третира развитието и реализацията на социалните отношения между индивидите и различните групи. В него са включени теми и ценности като солидарност и взаимно уважение, отчитане приноса на всички индивиди в обществото и предоставяне на равни възможности за принос в развитието на обществото. Цел на образованието трябва да стане развитието на социални познания от типа на уменията да се водят преговори, съпричастността и стимулирането на другите и взаимната подкрепа.

Икономическо измерение

Въпреки че е често пренебрегвана, икономиката играе определяща роля за начина по който хората могат да се изявяват като граждани. Бедните в едно общество често са включвани в специализирани програми, насочени към развиване на техните способности за участие като активни граждани. Всички граждани пък са призвани да участват в развитието на икономическите компетенции необходими за активно участие, включително и чрез придобиване на познания за това как функционира икономиката, нейното увеличаващо се глобално измерение, ролята на потреблението в създаването на граждански обекти и познания за производството и труда. В рамките на това измерение гражданите се образоват как да разберат и да се опитат да променят икономическите механизми, които пречат на хората да упражняване ролята си на активни граждани.

Културно измерение

Културното измерение визира всички умения, свързани с развитието и реализацията на общите ценности, култивирани в рамките на европейското гражданство. Това измерение обхваща висши културни аспекти от типа на знанието за европейската и световна история, за различни култури, народи и езици. Още по-важно е, че то препраща към вътрешните аспекти на европейското гражданство, към различните, но взаимодопълващи се връзки на принадлежност в рамките на общото наследство и към ценности от рода на универсалността на човешките права, защитата на околната среда, недопускането на дискриминация и уважението към другите.

Докато всички тези измерения на образователния проект за европейско гражданство в схващанията на двата основни източника (Съветът на Европа и Европейският съюз) изискват силен когнитивен подход, основаващ се на познанието, *практиката на обучението за европейско гражданство* в неформалния образователен контекст и програмите на тези институции показва, че този тип образование съдържа нещо повече от фактологията. Образованието

T-Kit
on
European Citizenship

за европейско гражданство има две страни – едната е свързана с развитието на познанието, а другата с развитието на нагласите. Има дори основания да се счита, че последната е по-важна за преодоляване на някои от трудностите пред гражданското образование, като например проблема за мотивацията.

След като се спряхме на това как други хора и институции подхождат към въпроса за образованието за европейско гражданство, в следващата глава ще изложим своите идеи как това да се осъществи.

Според Вас кое е по-важно – формирането на нагласи или увеличаването на познанието?

**Историята на
Европа и на
гражданството**

**Съвременни
подходи по
гражданството**

**Бъдещи
тенденции**

**Нашата
концептуална
рамка**

**Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство**

**Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство**

**Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти**